

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації
Уманський навчальний центр №129

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
викладача
«Урок – основна форма
організації навчання»

викладач
Шевчук Іванна Ігорівна

Умань 2014

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРОФЕСІЙНО – ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ**

Автор: Шевчук Іванна Ігорівна

Посада: викладач.

Місце роботи: Уманський навчальний центр №129

Назва матеріалу: методичний посібник « Урок – основна форма організації навчання».

Обсяг матеріалу: 56 сторінок.

Матеріал схвалено на засіданні методичної комісії

Протокол № 5 від 30. 12. 13 р.

Анотація

Методичний посібник висвітлює урок, як основну форму організації навчання. Акцентується увага на типах та видах уроків, методики підготовки до уроку та його виборі.

Матеріали посібника характеризують методи навчання на основі зовнішніх форм їх прояву, також характеризують методи – за типом пізнавальної діяльності слухачів, на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань, стимулювання та мотивації навчально – пізнавальної діяльності, контролю та самоконтролю в навчанні.

Посібник призначено для викладачів професійно – технічних навчальних закладів та учителів загальноосвітніх шкіл

Зміст

Вступ.....	4
1. Особистісно орієнтована освітня технологія.....	6
2. Вимоги до сучасного уроку.....	8
3. Типи та види уроків, методика підготовки та вибору.....	11
4. Поняття про методи та прийоми навчання.....	18
5. Характеристика методів навчання на основі зовнішніх форм їх прояву.....	21
<i>А) Словесні методи навчання.....</i>	<i>21</i>
<i>Б) Наочні методи навчання.....</i>	<i>25</i>
<i>В) Практичні методи навчання.....</i>	<i>27</i>
6. Характеристика методів навчання за типом пізнавальної діяльності слухачів	29
7. Характеристика методів навчання на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань.....	32
8. Характеристика методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.....	35
9. Характеристика методів контролю і самоконтролю в навчанні	37
10. Урок з комп'ютерною підтримкою.....	38
Додатки.....	40
Висновки.....	55
Використана література.....	56

Посилення ролі професійно-технічної освіти як динамічної системи, що здійснює активний вплив на подальший розвиток економіки держави, підтверджується як вітчизняним, так і зарубіжним досвідом.

Високий рівень національної робітничої сили сприяє залученню іноземних інвестицій, розвиває можливості експортного виробництва з великою питомою вагою кваліфікованої праці.

У зв'язку з цим, одним із напрямків удосконалення змісту професійного навчання, що забезпечує конкурентоспроможність випускника на ринку праці, є впровадження нових методик навчання, інноваційних технологій, нових форм і методів професійної підготовки слухачів, поширення ідей передового виробничого досвіду, зміцнення і вдосконалення навчальної бази, відповідного законодавчого та нормативно-правового забезпечення.

Не дивлячись на різноманіття освітніх технологій, найвищим ступенем їх розвитку і втілення, системним виявом ефективності і результативності, має бути урок як основна форма організації навчання.

Тільки на уроці набувають цілеспрямованого вияву всі способи і форми взаємодії викладача й слухачів, що прогножуються процесуальною частиною технології.

З огляду на важливість і актуальність поширення та застосування освітніх інновацій, я обрала для себе тему роботи : «Урок – основна форма організації навчання. Вимоги до сучасного уроку теоретичного навчання».

При реформуванні освітньої діяльності з поля зору їх ініціаторів та виконавців часто випадають продуктивні зв'язки нового і традиційного. Останнім часом у педагогічній періодиці набули нав'язливого поширення порівняльні паралелі типу

“ традиційна система – інноваційна система ”, “ традиційний урок – сучасний урок ” тощо, де ні перше, ні друге поняття не означаються. Неупереджене вивчення їх змісту підводить до висновку, що традиційність ототожнюється з архаїчністю принаймні трьохсотлітньої давності.

Сучасні нововведення в організацію навчання і виховання насамперед вражають розмаїттям нових термінів і блиском дефініцій тих понять, назви яких запозичені з інших мов. Та навіть несміливі спроби викладача - практика розібратися у цьому дивосвіті інноваційних педагогічних технологій змушують зробити несподіваний висновок: усі вдосконалення змісту, методів, засобів і організаційних форм навчання переважно зводяться до вічної проблеми – удосконалення класно-урочної системи, розширення обсягу цього поняття, уточнення його дидактичного змісту, з'ясування місця і ролі викладача у процесі викладання, позиції слухача у навчанні. Адже основні положення “ Великої дидактики ” Яна Амоса Коменського, як і сутність класно-урочної системи, ще не одержали категоричного заперечення

в жодній інноваційній освітній системі, крім хіба що індивідуального комп'ютерного навчання, яке теж враховує і розвиває на якісно новому рівні здобутки своїх видатних попередників.

Необхідно зазначити, що нові зміни не завжди викликані бажанням викладача осучаснити зміст власної роботи. Іноді вони продиктовані реальним станом освітньої справи і переважно не найкращим.

Отже, **Мета роботи:** теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити модель спільної роботи викладача і слухачів з планування, організації та проведення реального процесу навчання за умови забезпечення комфортності для всіх суб'єктів освітньої діяльності.

1. Особистісно орієнтована освітня технологія

На сучасному етапі розвитку освіти до складу педагогічних технологій науковці включають особистісно орієнтовані педагогічні технології, підкреслюючи при цьому їх значення для системи професійно-технічної освіти.

Сьогодні також виникає необхідність розуміння суті змісту особистісно орієнтованого підходу до професійної освіти. Необхідний перехід до формування варіативного змісту освіти, оскільки це надасть тому, хто навчається, можливість вибору в одному професійному полі.

Багато відомих українських і російських учених вважають, що у межах як традиційної, так і особистісно орієнтованої парадигми професійної освіти акцентується увага на соціальному та індивідуально-особистісному смислах змісту освіти, оскільки в системі професійно-технічної освіти відбувається перехід від навчання предметно орієнтованого до навчання, спрямованого на всебічний розвиток особистості. Проблема формування особистості майбутнього професіонала - випускника закладів профтехосвіти - головна мета цілісного педагогічного процесу.

Особистісно орієнтоване навчання будується за принципом варіативності, тобто визнання різноманітності змісту і форм навчального процесу, вибір яких здійснюється викладачем-предметником з урахуванням мети розвитку кожної людини, її педагогічної підтримки у пізнавальному процесі та життєвих обставинах.

Я, Шевчук Іванна Ігорівна, викладач правознавства та спеціальних дисциплін з професії, «Оператор комп'ютерного набору», педагогічний стаж роботи 5,5 років, за дипломом вчитель історії та правознавства, працюю над методичною проблемою **«Удосконалення змісту, форм і методів навчання та перевиховання слухачів, забезпечення органічного взаємозв'язку навчання та виховання»**.

Основний принцип, якого дотримуюсь в роботі з слухачем - це навчання і виховання - складові єдиного процесу, формування висококваліфікованого робітника. Як викладач, постійно працюю над вдосконаленням своєї педагогічної майстерності, член методичної комісії, проводжу відкриті виховні заходи, та відкриті уроки.

Впроваджуючи сучасні матеріали і технології в навчальну діяльність слухачів, віддаю перевагу тим методам, які дозволяють в повній мірі донести до слухачів зміст виробничого процесу, активізувати їх пізнавальну діяльність, реалізувати проблемно-розвиваючий, творчий характер навчання.

Впровадження ігрових форм навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності слухачів, дають змогу на уроках теоретичного навчання повторити набуті вміння слухачів на уроках виробничого навчання та з добрим настроєм перейти до застосування цих знань на практиці.

При впровадженні особистісно орієнтованих технологій на своїх уроках можу сформулювати **головні вимоги:**

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду слухачів, включаючи досвід його попереднього навчання;

- виклад знань викладачем повинен бути спрямованим не тільки на розширення обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а також на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду слухачів з науковим змістом здобутих знань;

- активне стимулювання слухачів до самооцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати слухачів і можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;

- необхідно забезпечувати контроль і оцінку не тільки результату, а й головним чином процесу учіння.

Дані вимоги до освітніх технологій зумовлюють розробку інноваційних методик інтерактивного навчання, спрямованих на формування особистості, яка адаптована до конкретних соціальних умов.

Традиційних уроків замало для раціональної організації навчання, зважаючи на обсяг навчального матеріалу, його об'єктивну складність. Тому урок, як і вся система навчання, останнім часом зазнає істотних змін.

Поряд з традиційними, все частіше використовують нетрадиційні тобто нестандартні уроки: робота в малих групах, дискусія, дидактичні ігри, такі форми роботи як "мікрофон", "мозкова атака", "акваріум", "навчаючись-учусь".

Інтерактивні методи сприяють розвитку комунікативних умінь і навичок слухачів, їхньої пізнавальної діяльності, установленню емоційних контактів між учасниками навчально-виховного процесу. Крім того, методично правильне використання інтерактивних методів дає змогу викладачеві створити умови навчання, за яких кожен слухач відчуває свою інтелектуальну спроможність, що робить урок продуктивним, дає можливість висловити думки кожному слухачеві, відповідаючи по черзі на поставлені запитання.

При інтерактивному навчанні процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх слухачів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове), де слухач і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Педагог виступає лише в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Більшість педагогів і науковців у цілому світі сьогодні погоджуються з тим, що треба переходити від "передачі знань" до "навчання життю". Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь, навичок і цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дозволяє педагогу стати справжнім лідером слухачького колективу.

2. Вимоги до сучасного уроку.

Сучасний урок — це далеко не одноманітна та єдина структурно-змістова схема. Тому кожний конкретний викладач визначає для себе ті форми роботи, які для нього найприйнятніші, відповідають тій методиці, якій він віддає перевагу в роботі. Саме урок — те місце, де відбуваються основні процеси навчання, виховання й розвитку особистості.

Урок — це логічно закінчений, цілісний, обмежений певними рамками відрізок навчально-виховного процесу. Водночас — це дзеркало загальної педагогічної культури викладача, мірило його інтелектуального скарбу, показник його кругозору, ерудиції.

За попередні роки змінилося багато педагогічних цінностей. З'явилися не тільки нові завдання, а й нові засоби навчання. Головне, що сьогодні урок розглядають не тільки як діяльність викладача чи як форму навчання, а й як діяльність слухача.

Урок — це жива клітина навчально-виховного процесу.

Урок — не самоціль. Це лише інструмент виховання й розвитку особистості.

Урок — система соціальна, що може існувати лише за взаємодії викладача з слухачами та слухачів одне з одним.

Складність феномена під назвою «урок» полягає в тому, що він, відбуваючись у дуже міцно пов'язаний із педагогічними процесами під час оволодіння професією.

Урок у системі особистісно орієнтованого навчання

Урок був і залишається основним елементом навчального процесу, але в системі особистісно орієнтованого навчання суттєво змінюється його функція, форма організації. У цьому випадку урок підпорядкований не повідомленню та перевірці рівня знань (хоча й такі уроки потрібні), а виявленню досвіду слухачів за ставленням до змісту матеріалу, який викладається.

Відомо, що логічні суттєві ознаки, зафіксовані у понятті, не завжди особистісно значущі для слухача. Часто слухач і викладач по-різному сприймають один і той самий зміст. Виникає необхідність погодження цих сприймань, перекладу того змісту, яким володіє слухач, на науковий зміст, тобто відбувається своєрідне «окультурювання» суб'єктного досвіду слухача. Саме таке завдання має вирішувати викладач за допомогою всієї групи на уроці.

Робота на уроці з суб'єктним досвідом слухача вимагає від викладача спеціальної підготовки: не просто вміння викладати свій предмет, а вміння аналізувати зміст того, чим уже володіє слухач із запропонованої теми.

У цих умовах змінюється режисура уроку. Слухачі не просто слухають розповіді викладача, а постійно співробітничать з ним у режимі діалогу, висловлюють свої думки, діляться своїм розумінням змісту, обговорюють те,

що пропонують одногрупники, за допомогою викладача ведуть відбір змісту, закріпленого науковим знанням. Викладач постійно звертається до групи із запитанням типу:

- ✓ *що ви знаєте про це?*
- ✓ *які ознаки властивості ви можете виділити (назвати, перелічити.)*
- ✓ *де ці ознаки, властивості, на вашу думку, можна використати?*
- ✓ *з якими з них ви вже зустрічалися? тощо.*

У перебігу бесіди немає правильних (неправильних) відповідей, є різні позиції, точки зору, виділивши які, викладач потім починає обробляти їх з позиції свого предмета, дидактичної мети. Він повинен не примушувати, а переконувати слухачів прийняти той зміст, який він пропонує з позиції наукового знання. Слухачі не просто засвоюють готові зразки, а й усвідомлюють, яким чином вони отримані, чому в їх основі лежить той чи інший зміст, якою мірою він відповідає не тільки науковому знанню, а й особистісно значущим цінностям (індивідуальній свідомості). Саме такий урок можна назвати особистісно орієнтованим. Під час його проведення викладач не просто чуйний до слухачів, а разом з ними здійснює рівноправну діяльність щодо пошуку та відбору наукового змісту знання, яке підлягає засвоєнню. За таких умов знання, які необхідно засвоїти, стають особистісно значущими.

Основні вимоги до уроку

Сформулюємо основні вимоги до особистісно орієнтованого уроку:

- ✓ *пріоритет особистості слухачів в організації освітнього процесу;*
- ✓ *орієнтація та процес навчання;*
- ✓ *орієнтація на особистісні досягнення слухачів;*
- ✓ *створення емоційно-актуального фону уроку;*
- ✓ *чітке визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань уроку;*
- ✓ *раціональна єдність словесних, наукових і практичних методів навчання;*
- ✓ *використання активних методів навчання;*
- ✓ *зв'язок з раніше вивченим, досвідом, набутиим слухачем;*
- ✓ *формування вмінь слухачів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці;*
- ✓ *заохочення прагнень слухачів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом.*

Загально-педагогічні вимоги до уроку

1. Пріоритет особистості слухача в організації освітнього процесу.
2. Врахування вікових та індивідуальних особливостей слухачів.
3. Орієнтація на процес навчання.
4. Орієнтація на особистісні досягнення слухачів.
5. Тривимірне навчання.
6. Створення емоційно-актуального фону уроку.
7. Педагогічний такт і культура мови.
8. Пізнавальна самостійність слухачів.

9. Чітке визначення освітніх, виховних і розвиваючих завдань уроку.
10. Безперервний поступ.

Дидактичні вимоги до уроку

1. Раціональне використання кожної хвилини уроку.
2. Раціональна єдність словесних, наукових і практичних методів навчання.
3. Використання активних методів навчання.
4. Зв'язок з раніше вивченим, досвідом, набутим слухачем.
5. Формування вмінь слухачів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці.
6. Індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу.
7. Використання на рівні з предметами, що традиційно склалися, комплексних дисциплін.
8. Використання сценарних варіантів уроків, які забезпечуються різноманітними носіями інформації.
9. Заохочення прагнень слухачів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом.
10. Організоване закінчення уроку.

Психологічні вимоги

1. Врахування психологічних особливостей кожного слухача.
2. Нормальний психічний стан і стійкий настрій викладача і слухачів.
3. Розумна вимогливість і доброзичливість викладача до слухачів.
4. Педагогічна етика і психологічний такт.

Самоаналіз уроку

- Місце даного уроку в темі;
- специфіка уроку;
- тип уроку;
- реалізація навчальної, розвиваючої, виховної мети уроку;
- розподіл навчального часу;
- використані методи навчання;
- використані форми навчання;
- здійснення диференційованого підходу до навчання.

3. Типи та види уроків, методика підготовки та вибору

Яким же має бути сучасний урок? Які його ознаки, чим він повинен відрізнятися від уроків, які ще використовуються зараз у педагогічній практиці, але вже не задовольняють у повній мірі вимог щодо впровадження 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень слухачів?

Сучасним можна назвати той урок, що побудований на засадах розвиваючого навчання, а також сприяє розвитку в слухачів розумових операцій: умінь аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, класифікації, визначення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між різноманітними фактами, явищами, а також виробленню навичок логічного структурування.

Використання на уроках різних інноваційних технологій (як то тести чи розвиток критичного мислення) забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань з предмета, дає відчуття потреби в самоосвіті, формує стійкий інтерес до матеріалу, що вивчається, сприяє розвитку творчої особистості.

Але ж всі інноваційні процеси стосуються, насамперед, уроку, особливо його структури.

Організаційну форму навчання викладач обирає, залежно від теми, яка вивчається, та на підставі системного підходу до викладання свого предмета.

У сучасній дидактиці уроки класифікують залежно від провідної дидактичної мети:

- ❖ уроки засвоєння нових знань;
- ❖ уроки осмислення нових знань, формування умінь і навичок на основі знань, або уроки закріплення вивченого;
- ❖ уроки повторення, узагальнення і систематизації вивченого;
- ❖ уроки контролю і корекції знань;
- ❖ уроки аналізу контрольних робіт.

Під структурою уроку слід розуміти певну послідовність дій викладача, спрямованих на досягнення виховної мети.

Виходячи із загальної ідеї сучасних наукових уявлень про урок, його мета має триєдиний характер і складається з трьох взаємопов'язаних, взаємодійних аспектів: пізнавального, розвивального й виховного. **Мета** — це заздалегідь запрограмований результат, який людина має отримати в майбутньому в процесі здійснення тієї чи іншої діяльності. Чи не основна частина всіх помилок у навчанні, вихованні та управлінні, спричинена через нечітке уявлення мети діяльності, прорахунків у її формулюванні.

Мета кожного уроку має три обов'язкові складові частини .

Визначаючи **виховну мету** занять, необхідно враховувати її пріоритетні напрямки:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, поваги до культури та історії свого народу;
- шанобливого ставлення до культури всіх народів, що проживають на території України;
- формування творчої, працелюбної особистості;
- розвиток духовної культури особистості;
- формування екологічної культури;
- розвиток індивідуальних здібностей і забезпечення умов їх реалізації.

Навчальною метою може бути:

- забезпечення під час уроку засвоєння (повторення закріплення) понять, законів, теорій;
- формування (продовжити формування, закріпити) певних вмінь;
- формування системи знань з теми;
- контроль рівня засвоєння знань, отриманих під час попередніх уроків;
- узагальнення, систематизація та закріплення знань з теми;
- навчання слухачів використанню знань для вирішення практичних завдань тощо.

Завдання розвитку мислення (**розвиваюча мета**) – розвиток пізнавальних інтересів і здібностей слухачів:

- формування загально-навчальних вмінь та навичок (робота з підручниками, узагальнення, планування, самоконтроль тощо);
- сприяння розвитку волі, наполегливості під час навчання, розвитку пам'яті (уяви, технічного мислення, мови, самостійності тощо);
- розвиток емоцій слухачів шляхом створення ситуацій здивування, переживань тощо;
- розвиток зацікавленості слухачів у навчанні шляхом доведення важливості матеріалу, що вивчається (використання ігор, проблемних ситуацій тощо).

Таким чином, проблемні уроки можна підвести під наступну схему:

I. Тема уроку:

1. Мета (дидактична, виховна, розвиваюча).
2. Тип уроку (вид).
3. Методи навчання, викладання (або їх поєднання на різних етапах уроку).
4. Використання технічних та комп'ютерних засобів навчання, засобів наочності, джерел інформації (підручники, періодичні видання, художня література та ін.).

II. Актуалізація знань та активізація розумової діяльності:

1. Опорні зв'язки (поняття та факти).
2. Зв'язок із попереднім уроком, з інформаційним матеріалом.
3. Тип самостійної роботи.
4. Засоби та способи індивідуалізації.

5. Засоби збудження інтересу слухачів до теми, до уроку та утворення емоційного середовища.

6. Форма контролю за ходом уроку, оцінка навчальних досягнень.

III. Засвоєння нових понять та засобів дії:

- Нові поняття та засоби їх засвоєння.
- Основні та другорядні проблеми.
- Вид самостійної роботи, її зміст (індивідуальна робота).
- Проблемні та інформаційні питання (для утворення проблемних ситуацій та постановки проблем) і питання, що будуть запропоновані слухачам.

• Варіанти засобів розв'язання завдань, можливі підказки для вирішення складних проблем у процесі сприймання й осмислення слухачами нового навчального матеріалу.

IV. Формування умінь та навичок:

- Вид самостійної роботи (фронтальна та диференційована).
- Конкретні вміння та навички для опрацювання навчального матеріалу (вміння формулювати питання, знаходити причину за наслідком, вирішувати типові завдання та ін.).

• Засвоєння знань, зміцнення умінь у процесі узагальнення, систематизації, застосування знань, умінь і навичок на практиці.

- Засоби отримання зворотної інформації.

V. Домашнє завдання:

- Повторення, підведення підсумків уроку, повідомлення домашнього завдання.

• Вид самостійної роботи (диференційовані завдання творчого характеру, їх обсяг, джерела інформації) поради, як її краще виконати.

Викладач використовує поєднання перелічених елементів структури уроку, визначаючи їх послідовність залежно від дидактичної мети уроку, змісту навчального матеріалу, рівня підготовки слухачів, конкретних умов проведення уроку.

З огляду на те, що урок є елементом педагогічної системи, його технологія - це складова частина педагогічної технології, під якою розуміють систему дій, що підвищують ефективність навчання. Підготовка до уроку – один з головних обов'язків щоденної роботи викладача. Її необхідно починати з аналізу підсумків попередніх уроків за реалізацією поставлених цілей, а також відповідність їх щодо дидактичних, виховних і організаційних вимог.

Підготовка до уроку складається з наступних елементів:

1. Визначення змісту та відбір матеріалу запланованого на урок, з урахуванням його специфіки та складності.

2. Уточнення теми заняття, чітке визначення навчальної, виховної та розвиваючої мети заняття і шляхів її реалізації.

3. Визначення форми та методу проведення уроку, типу уроку та його структури, з розподілом часу.

4. Уточнення завдань для вправ і самостійних робіт, а також контрольних запитань.

5. Складання плану уроку та конспекту викладання матеріалу.

6. Підготовка матеріально-технічної бази, ТЗН, наочних посібників.

Під час підготовки до уроку значне місце займає складання плану. Скласти план уроку можна як текст, таблицю в зошиті або на бланках затвердженій у даному навчальному закладі форми. Але незалежно від форми, у плані повинні визначатись:

- *чітко і зрозуміло, по-можливості, коротко сформульована тема;*
- *визначена триєдина мета у відповідності з вимогами програми;*
- *вказане обладнання уроку (дидактичне, наочне, ТЗН);*
- *розписаний хід уроку (за планом структури уроку у відповідності з його типом).*

Велику роль у активізації інтелектуального розвитку слухачів і забезпечення викладачеві можливості керувати їх пізнавальною діяльністю відіграють методи навчання, які визначаються як способи взаємопов'язаної діяльності викладача та слухача.

Методи навчання можна поділити за джерелами знань та формою викладу навчального матеріалу.

Урок засвоєння нових знань

Мета: оволодіння слухачами новими навичками, матеріалом та новими способами діяльності.

Структура

1. Організаційний момент.
2. Підготовка до сприйняття матеріалу або актуалізація опорних знань, умінь, уявлень та чуттєвого досвіду.
3. Мотивація навчальної діяльності.
4. Оголошення теми, мети, завдання уроку.
5. Вивчення нового матеріалу (первинне засвоєння).
6. Осмислення нових знань, умінь.
7. Закріплення, систематизація та узагальнення.
8. Контрольно-коригувальний етап.
9. Підбиття підсумків уроку.
10. Інструктаж щодо виконання домашнього завдання.

Найчастіше таким уроком є вступний урок курсу (теми, розділи), коли він незначною мірою пов'язаний з темою попереднього уроку. Також доречного обрати цей тип у випадку, коли зміст матеріалу складний, об'ємний, містить значну кількість нових понять і положень.

Може використовуватись пояснювально-ілюстративний, проблемний виклад. Заняття можна провести у формі бесіди, лекції, уявної подорожі чи

екскурсії, відеоуроку, навчальної конференції з підготовленими доповіданнями (повідомленнями) слухачів. Під час проведення уроку доречні конспектування, складання тез, опорних схем, робота з підручником, картою, довідниками тощо. Головне – щоб вивчення нового матеріалу слухачами відбувалося не пасивно, а в ході різноманітної активної пізнавальної діяльності.

Урок формування та вдосконалення вмінь і навичок

Мета: закріплення й усвідомлення раніше засвоєного матеріалу (знань, умінь, навичок) і формування нових навичок та вмінь.

Основою такого уроку можна назвати тренування в різних варіантах, яке вимагає від слухача перенесення знань і вмінь у нові, нестандартні ситуації. Для проведення таких уроків використовується практична робота. Практичні роботи в значній кількості представлені у навчальних програмах, та й практичні завдання є невід’ємною складовою фактично кожного уроку.

Структура

1. Організаційний момент.
2. Актуалізація опорних знань та їх коригування. Повідомлення теми й мети.
3. Мотивація навчальної діяльності.
4. Вступні вправи (можуть поєднуватись із поглибленням або вивченням невеликих порцій нового матеріалу та ознайомлення з правилами, алгоритмами виконання певних дій).
5. Пробні та тренувальні вправи (використання вивченого в стандартних умовах).
6. Творчі вправи.
7. Підсумки уроку.
8. Домашнє завдання.

Зміст уроків цього типу має значні можливості для великої варіативності і тому сприяє диференціації та індивідуалізації навчання. Уроки формування та вдосконалення вмінь і навичок можуть проводитись у вигляді ігор, змагань, уявних експедицій тощо та поєднувати й індивідуальні, і фронтальні, і групові методи роботи.

Коли на практичну роботу відводиться ціле завдання, то може бути використаний такий тип уроку, як **урок використання знань, умінь і навичок**.

Структура таких уроків складається з таких етапів:

1. Перевірка домашнього завдання; коригування опорних знань, умінь, навичок.
2. Повідомлення теми й мети уроку.
3. Мотивація навчальної діяльності.
4. Загальний інструктаж, усвідомлення учнями алгоритму дій.
5. Самостійне виконання слухачами завдань під контролем і за допомогою викладача.

6. Звіт про виконання роботи. Узагальнення й систематизація результатів роботи.

7. Підсумки уроку.

8. Домашнє завдання.

Урок закріплення знань, умінь і навичок (уроки повторення)

Мета: повторення та закріплення, уточнення та поглиблення попередньо засвоєних знань, умінь і навичок.

Як правило, викладачі проводять наприкінці вивчення великих розділів, на початку навчального року або під час підготовки до іспитів. Значний обсяг матеріалу, що виноситься на повторення, дає змогу урізноманітнити форми роботи та сприяти підвищенню зацікавленості слухачів до вивчення.

Особливістю й одночасно складністю цього типу уроків є вміння визначати обсяг навчального матеріалу, виділяти головні ідеї, поняття, правила й добирати відповідні завдання.

Структура

1. Повідомлення теми, мети уроку.
2. Мотивації навчальної діяльності.
3. Повторення основних понять теми.
4. Повторення основних закономірностей, правил теми.
5. Виконання практичних завдань на повторення й закріплення основних умінь і навичок.
6. Підсумки уроку.
7. Домашнє завдання.

Урок систематизації й узагальнення знань

Мета: встановлення рівня оволодіння слухачами основними теоретичними знаннями, повторення, більш глибоке осмислення навчального матеріалу, приведення його до певної системи.

Структура

1. Повідомлення теми й мети уроку.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Відтворення та коригування опорних знань.
4. Узагальнення та систематизація понять.
5. Засвоєння провідних ідей і теорій на основі широкої систематизації.
6. Домашнє завдання.

Для систематизації та узагальнення виділяються ключові питання відповідного курсу. Увага звертається на знаходження та розкриття в уже вченому матеріалі закономірностей, логічно-наслідкових зв'язків, глибокої сутності процесів та явищ; на перехід від окремих до більш широких узагальнень. Слід звернути увагу на те, що систематизація передбачає певну форму відображення окремих фактів у певній системі взаємозв'язків схему, узагальнюючу таблицю тощо. У жодному разі не можна вважати систематизацією просте відтворення окремих фактів або дій наприкінці вивчення теми. Це буде просте повторення.

Урок такого типу може проходити у формі оглядової лекції, бесіди, опитування й виконання системи завдань та ін.

Урок перевірки та коригування знань, умінь і навичок.

Мета: перевірка якості та міцності засвоєного матеріалу, сформованості умінь і навичок; внесення коректив.

Структура

1. Повідомлення теми та мети уроку.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Перевірка знання фактичного матеріалу та основних понять.
4. Перевірка глибини усвідомлення знань.
5. Використання знань у стандартних умовах.
6. Використання знань у змінених умовах.
7. Збір виконання завдань (їх перевірка, оцінювання, аналіз, як правило, виконується до наступного уроку).
8. Підсумки уроку .
9. Домашнє завдання.

Якщо робота проводиться письмово, то пункти 3-6 відображають логіку побудови завдань контрольної роботи.

Такі уроки проводяться наприкінці вивчення теми, розділу й виконують цілу низку функцій: контролюючу, навчальну, виховну, діагностуючу та ін.

Уроки перевірки можуть бути організовані досить різноманітно (у вигляді ігор-змагань, аукціонів, огляду знань тощо), мають широкі можливості для поєднання і індивідуальної, і групової роботи.

При плануванні уроку викладачам необхідно пам'ятати, що сучасний урок має відрізнятись багатоваріантністю і форм навчальної роботи, і методів її організації, і прийомів реалізації мети уроку, що дає широкі можливості здійснювати індивідуальний підхід у навчанні та вихованні слухачів.

4. Поняття про методи і прийоми навчання

Відповідь на запитання дидактики – як навчати? – дає категорія методів навчання. Без них неможливо досягнути поставлених цілей, реалізувати зміст навчального матеріалу, організувати пізнавальну діяльність слухачів. Метод навчання – важлива ланка в дидактичній системі “мета – зміст – методи – форми – результат навчання”.

Метод – (від грец. *metodos* – шлях до чого-небудь) означає спосіб діяльності, спрямованої на досягнення певної мети.

Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємозв’язаної діяльності викладача й слухачів, спрямованої на вирішення завдань освіти.

В дидактичній літературі іноді розрізняють методи викладання, що стосуються діяльності викладача і методи учіння, що забезпечують протікання навчальної діяльності слухачів. Методи навчання – характеризують насамперед спільну роботу викладача й слухачів.

Окрім основного визначення в літературі зустрічаються й інші визначення методів навчання:

Метод – це форма руху змісту навчального матеріалу.

Метод – це упорядкована сукупність методичних прийомів, дій та операцій, за допомогою яких організовується навчальна діяльність слухачів і процес засвоєння знань.

Метод – форма обміну навчальною інформацією між тим, хто навчає, і тим, хто вчиться.

Метод – форма руху пізнавальної діяльності слухачів.

Метод – упорядкована сукупність прийомів, дій і логічних операцій.

Метод – це спосіб співробітництва викладача й слухачів.

Метод – спосіб роботи викладача й слухачів, за допомогою якого досягається засвоєння слухачами знань, умінь і навичок, розвиток їх пізнавальних здібностей.

Таким чином, **метод навчання** – досить складне, багато якісне багатовимірне педагогічне явище, в якому знаходять відображення об’єктивні закономірності, принципи, цілі, зміст і форми навчання. Цей зв’язок з іншими дидактичними категоріями взаємо-зворотній: принципи, цілі, зміст і форми навчання визначають метод, але вони не можуть бути реалізовані без нього, без урахування можливостей їх практичної реалізації.

Кожний метод навчання вимагає активності не тільки викладача, але й слухачів. Один і той самий метод може застосовуватися для різних навчальних цілей. Наприклад, бесіда може бути застосована з метою засвоєння нових знань, і з метою повторення чи перевірки. Природно, що в різних випадках даний метод має свої особливості реалізації.

Кожний метод навчання повинен виконувати не тільки освітню, розвивальну та виховну функції, але й спонукальну і корекційну (розвиток сприймання, мислення, уяви, пам’яті, емоційно-почуттєвої сфери).

Будь-який навчальний предмет, окрім загальних методів навчання, має свої методи, зумовлені специфікою його змісту. Так, наприклад, при викладанні української мови застосовуються спеціальні методи: читання і письмо, словникова робота, граматичний розбір та ін. В географії важливе місце належить роботі з картами, в природознавстві – спостереження, досліди та ін. Дидактика вивчає методи, які мають найбільш загальне значення і які можуть бути застосовані при вивченні різних навчальних предметів.

У структурі методів виділяють прийоми, тому кожний метод можна представити як сукупність методичних прийомів. Отже, **прийом** – це елемент методу. Елементи методів не є сумою окремих частин цілого, а системою, що об'єднана логікою дидактичного завдання. Якщо метод є способом діяльності, що охоплює весь шлях її протікання, то прийом – це окремий крок, дія в реалізації методу. Необхідно розрізняти прийоми розумової діяльності (логічні прийоми) – виділення головного, аналогія, конкретизація, порівняння та ін., а також прийоми навчальної роботи – розв'язування задач, прикладів, граматичний розбір тощо. Логічні прийоми є однаковими в різних методах. Тільки системне поєднання прийомів утворює певний метод навчання, тому важливою є послідовність їх застосування. Але, якщо в першій групі методів він домінує, то в другій – є допоміжним, бо сприяє запам'ятовуванню основних результатів проблемних міркувань. Окрім цього слід пам'ятати, що метод може стати прийомом, а прийом – методом. Коли прийом починає виконувати основне навчальне навантаження (допомагає розкрити суть того чи іншого питання), він стає методом. Наприклад, корегування відповідей слухачів (як прийом) під час проведення бесіди може трансформуватися у дискусійну площину. За такої умови цей прийом може стати самостійним методом навчання (дискусія). Важливо підкреслити, що діалектика переходу методу в прийом чи навпаки обумовлена логікою процесу навчання, наявністю суперечливих аспектів між метою і засобами її досягнення, різними елементами пізнавальної діяльності.

Метод навчання має дві складові частини: об'єктивну і суб'єктивну. Об'єктивна частина методу обумовлена вимогами законів і закономірностей, принципів і правил навчання, а також цілями, завданнями, змістом, формами навчальної діяльності. Суб'єктивна частина методу обумовлена особистістю педагога, його творчістю, майстерністю; особливостями слухачів, конкретними умовами протікання навчання. Проблема співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в методі розв'язана не повністю: є прихильники думки про те, що метод – об'єктивне явище, але є дослідники, які вважають його результатом творчої праці педагога, індивідуального надбання. Безперечним є те, що об'єктивна частина дозволяє дидактам розробляти теорію методів, рекомендувати педагогам шляхи їх ефективної реалізації. З іншого боку, саме методи є сферою прояву високої педагогічної майстерності.

Класифікація методів навчання

№ з/ п	Основні групи методів навчання	Основні підгрупи методів навчання	Окремі методи навчання
1.	Методи стимулювання і мотивації слухачів	1.1. Методи формування інтересу до учіння 1.2. Методи формування обов'язку і відповідальності в учінні.	Пізнавальні ігри, навчальні дискусії, методи емоційного стимулювання та ін. Методи навчального заохочення, осуду, пред'явлення навчальних вимог та ін.
2.	Методи Організації і здійснення навчальних дій та операцій	2.1. Перцептивні методи (передачі і сприймання навчальної інформації за допомогою почуттів): Словесні методи Наочні методи Аудіовізуальні методи Практичні методи 2.2. Логічні методи (організація і здійснення логічних операцій) 2.3. Гностичні методи (організація і здійснення мислительних операцій) 2.4. Методи самоуправління навчальними діями	Лекція, розповідь, бесіда тощо Методи ілюстрацій, демонстрацій, кінопоказу тощо Поєднання словесних і наочних методів Методи вправ, проведення дослідів виконання трудових завдань тощо Індуктивні, дедуктивні, метод аналогій тощо Проблемно-пошукові (проблемний виклад, евристичний метод, дослідницький метод тощо), репродуктивні методи (інструктаж, ілюстрування, пояснення, практичне тренування тощо) Самостійна робота з книгою, приладами, об'єктами праці тощо
3.	Методи контролю і самоконтролю	3.1 Методи контролю	Методи усного контролю, письмового контролю, лабораторного контролю, машинного контролю. Методи самоконтролю.

5. Характеристика методів навчання на основі зовнішніх форм їх прояву.

А) Словесні методи навчання

Розповідь – це монологічний виклад навчального матеріалу, який використовується для послідовного та емоційного повідомлення знань. Здебільшого розповідь використовується для викладу описового навчального матеріалу (про природні умови, факти, явища тощо).

Розповідь як метод має свої прийоми: міркування викладача, акцентування уваги, аналіз фактів, прикладів, пояснення окремих зв'язків об'єктів, що вивчаються. Але, якщо аналіз фактів, зв'язків і прикладів під час розповіді забезпечує усвідомлення слухачами основного змісту навчального матеріалу, то можна стверджувати про перехід цього прийому у метод пояснення.

За дидактичними цілями виділяють декілька видів розповідей: розповідь-вступ, розповідь-виклад, розповідь - заключення.

– **Розповідь - вступ** – “готує” слухачів до сприйняття нового навчального матеріалу, формує інтерес та потребу у здобутті нових знань. Цей вид розповіді характеризується відносною яскравістю, чіткістю, захопленістю і емоційністю викладу.

– **Розповідь - виклад** – розкриває зміст нової теми, повідомлення здійснюється за певним логічним планом в чіткій послідовності, з виділенням головного, суттєвого, із застосуванням ілюстрацій і переконливих прикладів.

– **Розповідь - заключення** (в кінці уроку) – передбачає виділення основних думок, формулювання висновків та узагальнень, постановку завдань для подальшої самостійної роботи.

Пояснення – словесний метод навчання, основне завдання якого – розкрити причинно - наслідкові зв'язки і закономірності у розвитку природи, людського суспільства і людського мислення. Пояснення іноді називають найскладнішим видом розповіді. Часто, особливо на уроках в початковій школі, пояснення поєднується з описом, бесідою, використанням наочності.

Навчальна лекція – передбачає усний виклад навчального матеріалу, який характеризується великим об'ємом, складністю логічних побудов, сконцентрованістю розумових образів, доведень і узагальнень (часто розглядається як форма організації навчання). Лекція триває, як правило, весь урок, інколи – два. Предметом лекції здебільшого є опис складних систем, явищ, об'єктів, процесів, наявних між ними зв'язків і причинно - наслідкових залежностей. Очевидно, що лекція доречна лише , коли слухачі вже мають необхідний для сприймання і осмислення матеріалу лекцій рівень підготовки. В лекції застосовуються такі прийоми усного викладу:

підтримка уваги, активізація мислення слухачів, переконання, аргументація, доведення, класифікація, систематизація.

Основні умови ефективного проведення лекції: створення конкретного плану, повідомлення слухачам теми, мети і завдань, логічний і послідовний виклад змісту лекції, проблемність та емоційність викладу, гнучке управління розумовою діяльністю слухачів, запис основних положень, використання наочності, поєднання лекції з семінарськими і практичними заняттями.

Бесіда – словесний питально-відповідний метод навчання, завдання якого – спонукати слухачів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень. Бесіда активізує мислення слухачів, є важливим засобом діагностики засвоєних знань, умінь, сприяє розвитку пізнавальних здібностей слухачів, створює умови для оперативного управління процесом навчання. Водночас цей метод доцільно використовувати в поєднанні з розповіддю, лекцією, наочними методами, які забезпечують формування цілісної системи знань. Слід пам'ятати, що бесіда “не зможе” сформувати практичні уміння і навички.

Використовуються такі прийоми проведення бесіди: постановка запитань (основних, додаткових), обговорення відповідей слухачів, їх коригування, формулювання висновків.

За **дидактичними цілями** бесіди є:

- вступні або організаційні;
- повідомлення нових знань;
- повторювально-узагальнюючі;
- контрольно - корекційні.

За **характером пізнавальної діяльності слухачів** виділяють такі види бесід:

- репродуктивні,
- катехізичні,
- евристичні.

Репродуктивна бесіда спрямована на відтворення раніше засвоєного матеріалу.

Катехізична бесіда передбачає точне відтворення формулювань закону чи правила, запам'ятовування відповідей.

Евристична бесіда підводить слухачів до самостійних висновків.

Робота з книгою як метод навчання забезпечує можливість багаторазово опрацювати навчальну інформацію в доступному для слухача темпі і в зручний час. Сучасні програмовані навчальні книги ефективно розв'язують проблеми інформаційного забезпечення, контролю, корекції, діагностики знань та вмінь. Робота з книгою передбачає декілька цілей: ознайомлення зі структурою, читання окремих розділів, розв'язування прикладів чи задач, пошук відповідей на запитання, виконання контрольних тестів, запам'ятовування матеріалу.

Важливими умовами, що забезпечують ефективність використання цього методу є: вміння швидко, раціонально читати і розуміти прочитане; вміння виділяти головне у матеріалі, що вивчається; вміння створювати опорні конспекти; вміння знаходити літературу з питання, що вивчається.

Розрізняють два види роботи з книгою: під керівництвом викладача (на уроці) і самостійно (в домашніх умовах). Пізнавальна робота на уроці передбачає поділ навчального матеріалу на частини, виконання необхідних дій із запам'ятовування, розуміння, порівняння, класифікації. Робота з підручником в домашніх умовах розпочинається з відтворення знань, одержаних під час уроку. Тому, основним напрямком цієї діяльності є синтезування навчального матеріалу, засвоєного на уроці, з текстом підручника. Самостійна робота з підручниками підвищує пізнавальну самостійність слухачів, якість засвоєння знань, формує вміння вчитися, навички самоконтролю. Важливими прийомами раціональної роботи з книгою є: установка на запам'ятовування основних положень, теорій, правил тощо; мисленеве створення плану прочитаного, його фіксація; створення опорного конспекту.

Основними вадами у використанні цього методу є значні витрати часу та пізнавальних зусиль, ігнорування індивідуальних особливостей слухачів. Тому викладачеві доцільно поєднувати роботу з книгою з іншими методами навчання.

Особливою популярністю в сучасних умовах користуються програмовані підручники, в яких крім навчальної міститься й управлінська інформація (слухачі отримують вказівки щодо виконання роботи, підтвердження правильності виконуваних дій).

Навчальна дискусія – метод навчання, суть якого полягає в обміні поглядами з конкретної проблеми з метою набуття нових знань, зміцнення власної думки, формування вміння її відстоювати.

Диспут – метод навчання, суть якого полягає в цілеспрямованому співставленні різних поглядів на наукову чи суспільну проблематику з метою формування в слухачів оціночних суджень, зміцнення світоглядних позицій.

Основною функцією цих методів є функція стимулювання пізнавального інтересу; допоміжними функціями є навчальна, розвивальна, виховна і контрольно - корекційна. Важливими умовами ефективності цих методів є попередня і ґрунтовна підготовка слухачів як у змістовому, так й у формальному аспектах; наявність необхідних знань з теми, умінь висловити свої думки і позицію; однозначне формулювання запитань тощо. Результати використання дискусії чи диспуту дозволяють одержати об'єктивну інформацію про глибину і систему знань, особливості мислення слухачів, допомагають визначити перспективи подальшої роботи.

Інструктаж – як метод навчання передбачає ознайомлення зі способами виконання завдань, інструментами, матеріалами, технікою безпеки, показ трудових операцій та організацію робочого місця.

За місцем у навчальному процесі інструктаж поділяють на **вступний, поточний і заключний**.

Вступний інструктаж здійснюється перед початком самостійної роботи слухачів і передбачає доведення до них кінцевих результатів роботи.

Поточний проводиться під час самостійної роботи і передбачає допомогу окремим слухачам.

На **заключному** – викладач демонструє кращі роботи слухачів, аналізує результати, визначає подальші перспективи.

Б) Наочні методи навчання

Наочні методи передбачають використання ілюстрацій і демонстрацій з метою доказовості словесних тлумачень.

Наочний метод – це спосіб наочно-почуттєвого ознайомлення слухачів з різними предметами, явищами, процесами, що є об'єктами навчання. Наочні методи використовуються у тісному взаємозв'язку із словесними. Їх специфічною особливістю є розвиток спостережливості слухачів.

Ілюстрування – наочний метод навчання, який передбачає показ і сприйняття предметів, процесів і явищ в їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів тощо.

Демонстрування – метод навчання, який полягає у наочно-чуттєвому ознайомленні слухачів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді. Цей метод використовують не тільки для розкриття динаміки явищ, що вивчаються, але й для ознайомлення з зовнішньою і внутрішньою будовою предметів.

Методи ілюстрування і демонстрування використовуються у взаємозв'язку, взаємодоповнюючи і підсилюючи спільну дію. Так, демонстрування використовується тоді, коли процес чи явище слухачі повинні сприйняти в цілому. Коли ж потрібно усвідомити сутність явища, його взаємозв'язки використовують ілюстрування. Результативність цих методів залежить від методики показу і демонстрування об'єктів, що вивчаються. Ефективність методів ілюстрування і демонстрування залежить від: організації активної самостійної пізнавальної діяльності слухачів; правильного вибору об'єктів; уміння педагога скерувати увагу слухачів на найбільш суттєве у явищі, що демонструється; визначення місця і ролі предметів наочності в пізнавальному процесі; визначення оптимального об'єму ілюстративного матеріалу.

Спостереження – як метод навчання передбачає тривале цілеспрямоване сприймання об'єктів чи явищ з фіксацією змін, які в них здійснюються, і на цій основі – виявлення внутрішніх зв'язків і залежностей, розкриття сутності явищ. В умовах спостереження слухач не втручається в ті явища, які він сприймає. Спостереження виконують в основному дві функції – демонстраційно-ілюстративну і дослідницьку. В першому випадку вони є засобом закріплення раніше засвоєних знань, умінь і навичок, в іншому – стають засобом здобуття нових знань (наприклад, спостереження за змінами у природі, рослинами, тваринами тощо). Самостійні спостереження слухачів мають місце під час проведення уроків, в процесі гурткової роботи чи при виконанні домашніх завдань. Вони є короткочасними, тривалими, фронтальними чи індивідуальними. Тривалі спостереження вимагають систематичної фіксації у щоденниках фактів і висновків.

Організація спостережень передбачає такі основні етапи:

1. Повідомлення мети і завдань спостереження.
2. Мотивація пізнавальної діяльності.

3. Вступний інструктаж вчителя.
4. Актуалізація знань, необхідних для проведення роботи.
5. Самостійне спостереження.
6. Аналіз, узагальнення фактів.
7. Формулювання висновків.
8. Теоретична інтерпретація результатів спостереження.

Відео метод. У зв'язку з інтенсивним використанням у навчальному процесі сучасних джерел інформації (телебачення, відеомагнітофони, комп'ютери та ін.) виділяють окремий метод навчання – відео метод. Його застосовують для формування нових знань, їх контролю, закріплення, узагальнення, систематизації. Водночас кіноекран та телевізор слабо стимулюють розвиток абстрактного мислення, творчості і самостійності. Тому, щоб ефективно використовувати цей метод необхідна спеціальна організація навчання.

Відео метод за умов його доцільного використання в навчальному процесі може ефективно вирішувати основні завдання освіти, виховання і розвитку слухачів:

- забезпечити слухачів новою і достовірною інформацією про явища і процеси, які вивчаються;
- пояснити в динаміці принципи дії складних механізмів чи машин;
- навчити алгоритму виконання різних видів діяльності;
- задовольнити бажання та інтереси слухачів;
- забезпечити контроль і корекцію знань, умінь і навичок, ефективний зворотній зв'язок;
- організувати тестові випробування;
- створити банк даних для проведення навчально-тренувальних і дослідницьких робіт;
- раціоналізувати навчальний процес, підвищити його результативність тощо.

Ефективність відео методу залежить не тільки від майстерності викладача, але й від якості всіх технічних засобів, які використовуються; організації навчального процесу, його цілеспрямованості, чіткості; урахування індивідуальних особливостей слухачів.

В) Практичні методи навчання

Практичні методи навчання охоплюють різні види діяльності слухачів і спрямовані на формування навичок та умінь застосовувати знання в стандартних чи змінених умовах з метою досягнення їх вищого рівня. В системі практичних методів навчання використовуються такі основні прийоми: постановка завдання, планування його виконання, управління процесом виконання, оперативне стимулювання, регулювання, аналіз результатів, виявлення причин неправильних дій.

Вправа – практичний метод навчання, який передбачає планомірне, організоване, повторне виконання дій з метою оволодіння ними або підвищення їх якості. В сучасній дидактиці класифікацію вправ здійснюють за характером навчальної діяльності слухачів і на основі дидактичних цілей. За характером навчальної діяльності слухачів вправи поділяють на усні, письмові, графічні, технічні.

На основі дидактичних цілей вправи є:

- Вступні;
- Пробні;
- Тренувальні;
- Контрольні;
- Творчі.

Вступні вправи передбачають демонстрування викладачем певних дій з наступним їх відтворенням слухачами.

Вид вправ, які застосовуються тоді, коли новий матеріал слабо засвоєний слухачами – **пробні** вправи. Серед них виділяють **попереджувальні** вправи (пояснення слухачам передують виконанню дій); **коментовані** (пояснення і виконання дій збігаються); **пояснювальні** (дія передують поясненню її виконання).

Тренувальні вправи вводяться за ступенем зростання складності завдань і спрямовані на засвоєння слухачами навичок у стандартних умовах (за зразком, за інструкцією, за завданнями). Вони відрізняються від пробних вправ вищим рівнем самостійності слухачів.

Контрольні вправи використовуються з метою визначення ступеня сформованості в слухачів практичних умінь і навичок. Творчі вправи передбачають застосування знань, умінь та навичок у нових (змінених) ситуаціях.

Умови ефективного застосування методу вправ:

- свідома спрямованість (усвідомлення мети) слухачів на підвищення якості діяльності;
- теоретична підготовленість слухачів до виконання вправ;
- послідовність виконання вправ;
- достатня кількість вправ;
- перевірка практикою ступеня оволодіння слухачами навичками й уміннями;

контроль за ходом виконання вправ і розвиток в слухачів уміння здійснювати самоконтроль.

Лабораторна робота – практичний метод навчання, який передбачає вивчення в спеціальних умовах явищ природи за допомогою спеціального обладнання. Лабораторний метод надає можливість слухачам оволодівати вміннями і навичками роботи з обладнанням, вимірювати, обробляти результати і порівнювати їх. Водночас, його використання пов'язане із значними затратами енергії і часу. Плануючи лабораторний метод, необхідно переконалися в тому, що результати навчання будуть більш ефективними, ніж при використанні інших методів навчання. Лабораторні роботи можуть проводитися як в процесі вивчення нового навчального матеріалу, так і після його пояснення. Їх поділяють на ілюстративні і дослідницькі; індивідуальні чи бригадні.

При виконанні лабораторної роботи важливо чітко розподілити обов'язки слухачів і забезпечити їх змінюваність. Часто цей метод переходить у форму, виступаючи у вигляді практичних занять чи практикумів.

Для ефективного використання лабораторного методу слід дотримуватися таких правил:

1. Чітко сформулювати мету роботи, забезпечити її усвідомлення слухачами.
2. Актуалізувати опорні знання, що відповідають змісту практичної роботи.
3. Ознайомити з планом виконання роботи.
4. Провести (усний чи письмовий) інструктаж.
5. Організувати виконання завдань роботи, коригувати дії слухачів.
6. Контролювати й оцінювати результати лабораторної роботи.

Близькими до лабораторних робіт за дидактичними цілями і завданнями є **практичні роботи**, які проводяться після вивчення великих розділів, тем і мають узагальнюючий характер. На відміну від лабораторної роботи, практичний метод, насамперед, передбачає застосування теоретичних знань на практиці. Основними етапами здійснення пізнавальної діяльності слухачів на практичних заняттях є:

1. Теоретичне осмислення основних положень теми чи розділу (пояснення викладача).
2. Детальний інструктаж слухачів (показ дій) щодо виконання роботи.
3. Проба (виконання окремими слухачами дій, аналіз ступеня їх правильності).
4. Самостійне виконання роботи.
5. Контроль та оцінювання результатів практичної роботи.

Дидактична гра – це спеціально створена ситуація (модель реальності), з якої слухачам запропоновано знайти вихід. За такої умови слухач є активним перетворювачем дійсності. Серед дидактичних ігор, які використовуються в практиці навчання можна назвати: предметні (математичні, лінгвістичні, біологічні, географічні тощо); ігри-подорожі, вікторини тощо.

6. Характеристика методів навчання за типом пізнавальної діяльності слухачів.

Тип пізнавальної діяльності характеризує рівень пізнавальної активності і самостійності слухачів у навчанні. Кожен з методів цієї групи (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький) може проявлятися у словесній, наочній і практичній формах. Палітра цих методів розкриває динаміку пізнавальної активності слухачів від сприймання готових знань, їх запам'ятовування, відтворення до творчої пізнавальної праці, яка забезпечує самостійне оволодіння новими знаннями.

Пояснювально-ілюстративний метод має такі характерні ознаки:

- 1) знання слухачам пропонуються у “готовому” вигляді;**
- 2) викладач організовує сприйняття знань різними способами;**
- 3) слухачі здійснюють сприйняття й осмислення знань, фіксують їх у пам'яті.**

Виклад навчального матеріалу може здійснюватися в процесі розповіді, вправи, бесіди з опорою на засвоєння правила, практичної роботи на застосування знань, законів та ін.

При використанні цього методу домінують такі пізнавальні процеси, як увага, сприймання, пам'ять і репродуктивне мислення. Пояснювально-ілюстративний метод широко використовується тому, що забезпечує системність знань, послідовність викладу, економічність часу. Водночас він має й окремі вади, бо обмежує навчальну діяльність слухачів процесами запам'ятовування і відтворення інформації, не розвиває в достатній ступені його розумові здібності.

Репродуктивний метод спрямований на відтворення слухачем способів діяльності за визначеним викладачем алгоритмом і використовується для формування умінь і навичок. **Репродуктивний метод має такі характерні ознаки:**

- 1) знання слухачам пропонуються у “готовому” вигляді;**
- 2) викладач не тільки повідомляє знання, але й пояснює їх;**
- 3) слухачі засвоюють знання, розуміють, запам'ятовують і правильно відтворюють їх;**
- 4) міцність засвоєння знань та умінь забезпечується шляхом їх багаторазового повторення.**

Виклад навчального матеріалу може здійснюватися в процесі переказу прочитаного, вправи за зразком, роботи з книгою, аналізу таблиць, моделей за певним правилом.

Репродуктивний метод забезпечує можливість передачі великої за обсягом навчальної інформації за мінімально короткий час, без великих витрат зусиль. Цей метод не дозволяє в достатній ступені розвивати гнучкість мислення, навички пошукової діяльності.

Метод **проблемного викладу** є перехідним від виконавської до творчої діяльності. Він застосовується переважно з метою розвитку навичок творчої навчально-пізнавальної діяльності, осмисленого і самостійного оволодіння знаннями.

Метод проблемного викладу має такі характерні ознаки:

- 1) знання слухачам у “готовому” вигляді не пропонуються;**
- 2) викладач показує шлях дослідження проблеми, розв’язує її від початку до кінця;**
- 3) слухачі спостерігають за процесом роздумів викладача, навчаються розв’язувати проблемні завдання.**

Проблемний виклад навчального матеріалу може здійснюватися в процесі проблемної розповіді, проблемно-пошукової бесіди, лекції, під час використання наочних методів проблемно-пошукового типу і проблемно-пошукових вправ. Названий метод навчання застосовується у тих випадках, коли зміст навчального матеріалу спрямований на формування понять, законів чи теорій, а не на повідомлення фактичної інформації; коли зміст не є принципово новим, а логічно продовжує раніше вивчене, і слухачі можуть зробити самостійні кроки в пошуку нових елементів знань. Водночас використання проблемного методу вимагає великих витрат часу, не розв’язує завдань формування практичних умінь і навичок. Спостерігається слабка ефективність цього методу при засвоєнні слухачами принципово нових розділів чи тем навчальної програми, коли немає можливості застосувати принцип аперцепції (опори на попередній досвід) і надто важливим є пояснення викладача.

Частково-пошуковий метод навчання вимагає від слухачів прояву більш високого рівня пізнавальної самостійності й активності. Назва методу відображає рівень пошукової діяльності викладача й слухачів на різних етапах навчального процесу: окремі елементи знань повідомляє педагог, а частину – слухачі здобувають самостійно, відповідаючи на поставлені запитання чи розв’язуючи проблемні завдання.

Частково-пошуковий метод має такі характерні ознаки:

1) знання слухачам у “готовому” вигляді не пропонуються, їх необхідно здобувати самостійно;

2) викладач організовує пошук нових знань за допомогою різних засобів;

3) слухачі під керівництвом викладача самостійно розмірковують, розв’язують проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, узагальнюють.

Виклад навчального матеріалу може здійснюватися в процесі евристичної бесіди, коментованої вправи з формулюванням висновків, творчої вправи, лабораторної чи практичної роботи та ін.

Дослідницький метод навчання передбачає творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку.

Дослідницький метод має такі характерні ознаки:

1) викладач разом з слухачами формулює проблему;

2) нові знання не повідомляються, слухачі повинні самостійно здобути їх у процесі дослідження проблеми, порівняти різні варіанти відповідей, а також визначити основні засоби досягнення результатів;

3) основною метою діяльності викладача є оперативне управління процесом розв’язання проблемних завдань;

4) навчання характеризується високою інтенсивністю, підвищеним інтересом, а знання – глибиною, міцністю і дієвістю.

Оволодіння навчальним матеріалом може здійснюватися в процесі спостереження, пошуку висновків під час роботи з книгою, письмової вправи з доведенням закономірності, практичних і лабораторних робіт (дослідження законів розвитку природи).

Виконання дослідницького завдання передбачає такі етапи:

1. Спостереження і вивчення фактів, виявлення суперечностей у предметі дослідження (постановка проблеми).

2. Формулювання гіпотези щодо розв’язання проблеми.

3. Побудова плану дослідження.

4. Реалізація плану.

5. Аналіз і систематизація одержаних результатів, формулювання висновків.

7. Характеристика методів навчання на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань.

Методи цієї групи, насамперед, характеризують логіку руху змісту навчального матеріалу – від конкретного до загального, від загального до конкретного, за аналогією. В залежності від того, в якій логіці побудований зміст, виділяють індуктивний, дедуктивний, традитивний, аналітичний і синтетичний методи навчання. До цієї групи належать також методи аналогії, виділення головного в навчальному матеріалі, виявлення причиново-наслідкових зв'язків, порівняння, узагальнення, конкретизація та ін.

Індуктивний метод забезпечує перехід від одиничного до загального в пізнавальному процесі. Він використовується в основному на емпіричному рівні пізнання (вивчення одиничних предметів і явищ), тоді, коли матеріал має фактичний характер чи пов'язаний з формуванням понять. Індуктивний метод застосовується під час вивчення технічних механізмів і виконання практичних завдань. Цей метод часто використовують для розв'язання математичних і фізичних задач. “Вузькі” місця методу – великі витрати часу на вивчення нового матеріалу, недостатній розвиток абстрактного мислення (його формування здійснюється на основі вивчення конкретних фактів, дослідних даних), перевантаження слухачів фактичним матеріалом.

При використанні індуктивного методу навчання діяльність викладача в умовах пояснювально-ілюстративного навчання здійснюється таким чином: викладає і пояснює факти, наводить конкретні приклади, використовуючи наочність, підводить учнів до узагальнення у вигляді нового поняття, правила, чи закону.

Діяльність викладача в умовах проблемного навчання передбачає постановку проблемних завдань, які вимагають самостійних міркувань від окремих положень до загальних висновків.

При використанні індуктивного методу навчання діяльність слухачів в умовах пояснювально-ілюстративного навчання здійснюється таким чином: розв'язують задачі, виконують вправи, а потім здійснюють узагальнення, формулюють закони і висновки.

Діяльність слухачів в умовах проблемного навчання передбачає сприйняття загальних положень, законів з наступним розв'язуванням прикладів, задач, виконанням вправ.

Дедуктивний метод функціонує в логіці від загального до конкретного. Викладач спочатку повідомляє загальне положення, формулу, закон, а потім поступово починає вирішувати конкретні завдання. Слухачі сприймають загальні положення чи закони з наступним засвоєнням їх наслідків.

Дедуктивний метод сприяє більш швидкому проходженню навчального матеріалу, активно розвиває абстрактне мислення. Цей метод корисно використовувати при вивченні теоретичного матеріалу. Проте дедуктивний метод утруднює постановку проблемних завдань, не націлює на розв'язання суперечностей, в деякій ступені схематизує навчальний процес, догматизує знання.

При використанні індуктивного чи дедуктивного методів застосовуються раніше охарактеризовані словесні, наочні і практичні методи, а також репродуктивні чи проблемно-пошукові. При цьому зміст навчального матеріалу розкривається певним логічним шляхом: індуктивно чи дедуктивно. Тому можна говорити про індуктивну чи дедуктивну бесіду, про репродуктивну чи пошукову практичну роботу тощо. Ефективне застосування індукції і дедукції забезпечується їх взаємодією. Тому часто використовують термін індуктивно-дедуктивний (дедуктивно-індуктивний) метод.

Традуктивний метод передбачає рух від окремого до окремого через його порівняння за ознаками подібності (аналогія) чи відмінності. Характеризуючи цей метод з позицій діяльності викладача й слухачів, необхідно зазначити, що аналогія не може самостійно існувати. Тільки в єдності з іншими логічними методами (аналіз, синтез, індукція, дедукція) вона сприяє реалізації завдань навчання.

Дедукція, індукція, традукція невіддільні від аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації.

Аналітичний метод навчання передбачає виділення з цілого окремої частини. Він має такі компоненти: осмислене сприйняття інформації, виділення суттєвих ознак і відношень, поділ на елементи і знаходження вихідної структурної одиниці; осмислення зв'язків, їх синтез. Характеристика частини цілого здійснюється через порівняння, синтез та інші логічні методи. Аналітичний метод часто використовується на початковому (емпіричному) етапі пізнання.

Синтетичний метод навчання передбачає уявне або практичне поєднання виділених аналізом елементів або властивостей предмета в єдине ціле. Він забезпечує пізнання конкретного через єдність різноманітного і здійснюється в основному на теоретичному рівні пізнання. Синтез може бути не тільки результатом аналізу, але й передувати йому. Наприклад, щоб написати твір, слухач повинен оволодіти загальною ідеєю теми з метою відбору необхідного фактичного матеріалу.

Ефективне застосування аналізу і синтезу забезпечується їх взаємодією. Тому часто використовують термін аналітико-синтетичний (синтетико-аналітичний) метод.

В **методі порівняння** виділяють такі дії: визначення об'єктів порівняння; виявлення основних ознак; співставлення; встановлення подібності чи відмінності; знакове оформлення результатів порівняння (таблиця, план, схема чи модель).

Для **методу узагальнення** характерними є такі дії: відбір типових фактів, знаходження головного; порівняння; первинні висновки, їх теоретична інтерпретація; аналіз діалектики розвитку явища; знакове оформлення результатів узагальнення (формули, моделі, тенденції та ін.).

Метод конкретизації має такі компоненти: сходження від абстрактного до конкретного; знакове оформлення результатів конкретизації (приклади, задачі, схеми, моделі та ін.).

Виділення головного як метод навчання передбачає такі дії: конкретизація предмета пізнання; розподіл інформації на логічні частини та їх порівняння; відокремлення головного від другорядного; знаходження ключових слів, понять, смислових опорних пунктів; групування матеріалу; висновки про предмет пізнання, знакове оформлення (план, схема, опорний конспект, алгоритм, заголовок).

8. Характеристика методів стимулювання і мотивації навчально- пізнавальної діяльності.

Будь-яка діяльність передбачає наявність компоненту мотивації. Це стосується і навчальної діяльності, яка буде більш успішною, коли сформовані позитивне ставлення слухачів до навчання, пізнавальний інтерес, потреба в одержанні знань, почуття обов'язку і відповідальності. В самій назві “методи стимулювання і мотивації” відображено єдність діяльності викладача й слухачів: стимулів викладача і формування мотивації слухачів.

Для формування мотивів навчальної діяльності використовується весь арсенал методів навчання: словесні, наочні і практичні, репродуктивні і пошукові, індуктивні і дедуктивні та інші. Будь-який з цих методів, окрім інформаційно-навчального, здійснює також мотиваційний вплив. Але практика навчання свідчить, що існують методи, які спеціально спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, стимулюють пізнавальну активність і водночас сприяють збагаченню слухачів навчальною інформацією. Наявність певних груп мотивів є основою для виділення двох великих груп методів стимулювання і мотивації учіння.

В психології поняття “мотив” означає конкретне спонукання, причину, що вимагає дії, вчинків. Тому мотиви учіння можна визначити як ставлення слухача до предмету діяльності, спрямованість на цю діяльність.

Мотиви учіння поділяють на дві великі групи:

1. Внутрішні – мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності і процесом її виконання (пізнавальний інтерес, потреба в інтелектуальній активності, прагнення досягти кращого результату тощо).

2. Зовнішні – мотиви, що характеризують взаємодією особистості із зовнішнім середовищем (вимоги, натяки, вказівки тощо).

Відповідно до цієї класифікації мотивів методи стимулювання навчальної діяльності умовно поділяють на дві підгрупи:

1. Методи формування пізнавального інтересу.

2. Методи формування почуття обов'язку і відповідальності у навчанні.

Інтерес характеризується трьома основними ознаками:

а) позитивною емоцією по відношенню до діяльності;

б) наявністю пізнавальної сторони цієї емоції;

в) наявністю безпосереднього мотиву, який є продуктом самої діяльності.

Виходячи з цього, в навчанні важливо забезпечити виникнення глибоких внутрішніх переживань, позитивних емоцій до пізнавальної діяльності, її змісту, форм і методів здійснення. Емоційний стан завжди пов'язаний з душевним хвилюванням: радість, гнів, здивування. Якщо цей внутрішній стан супроводжує процеси мислення, пам'яті, уваги, то останні стають більш ефективними.

До основних **методів формування інтересу** належать: дискусія, диспут, метод включення слухачів у ситуацію собистого переживання успіху у навчанні, в інші ситуації емоційно-моральних переживань (радість, задоволення, здивування тощо), метод опори на здобутий життєвий досвід, метод пізнавальної, дидактичної, рольової гри та ін.

Названі методи надають словесним, наочним, практичним та іншим методам додатковий стимулюючий вплив.

До **методів стимулювання обов'язку і відповідальності** належать: переконання, позитивного прикладу, практичного привчання до виконання вимог, створення сприятливих умов для спілкування, заохочення і пошуку, оперативного контролю за виконанням вимог, осуду. Методи і прийоми стимулювання обов'язку і відповідальності взаємодіють з методами виховання, що підкреслює єдність процесів навчання і виховання.

9. Характеристика методів контролю і самоконтролю в навчанні.

Методи контролю і самоконтролю спрямовані на перевірку рівня засвоєння слухачами знань, сформованості вмінь і навичок. Існують такі методи контролю: спостереження за різними видами діяльності слухачів на уроці, усна перевірка, письмова перевірка, контрольні і лабораторні роботи, твори, домашні завдання, графічна перевірка, перевірка практикою, тестова перевірка.

Методи усного контролю – здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. Під час **фронтального** опитування викладач пропонує серію логічно пов'язаних між собою запитань для слухачів всього класу. Фронтальне опитування сприяє систематизації знань, розвиває навчальну активність слухачів, але не враховує індивідуальний темп мислення, стимулює прості відповіді. Саме тому його необхідно поєднувати з індивідуальним опитуванням. В процесі **індивідуального** опитування слухач має можливість самостійно викласти свої думки, корегувати їх і доповнювати. Ефективність методів усного контролю залежить від ретельної підготовки викладача, чіткості формулювання запитань (зрозумілі, лаконічні), від ступеня їх проблемності.

Методи письмового контролю спрямовані на аналіз документального матеріалу, визначення характеру допущених слухачем помилок, визначення засобів їх подолання. Найбільш поширеними є такі методи письмового контролю: контрольні роботи, твори, диктанти, письмові заліки, контрольні тестові роботи програмованого типу (перелік запитань і можливі варіанти відповідей).

Спостереження за навчальною діяльністю слухачів як метод контролю виділяють умовно, бо він органічно входить до всіх методів навчання і контролю, адже викладач завжди фіксує ступінь уважності слухача, рівень його мислення, культуру поведінки, ставлення до предмета.

Методи лабораторного контролю забезпечують можливість перевірити рівень сформованості умінь застосовувати здобуті знання на практиці.

Метод самоконтролю спрямований на формування вміння усвідомлено регулювати власну навчальну діяльність, удосконалювати її, попереджати помилки і неточності. Важливими засобами формування в слухачів умінь самоконтролю є усвідомлення правильності операцій і дій, складання плану відповідей, переказ основних думок, робота з контрольними запитаннями, контроль з боку викладача, самооцінка.

10. Уроки з комп'ютерною підтримкою.

Саме новітні розробки в навчанні із застосуванням комп'ютерних технологій і методів у сукупності називають мультимедіа. Арсенал мультимедіа-технологій складає анімаційну графіку, відеофільми, звук, інтерактивні можливості, використання віддаленого доступу і зовнішніх ресурсів, роботу з базами даних тощо.

На своїх уроках часто використовую мультимедіа з метою повторення, узагальнення та систематизації знань, це не тільки допомагає створити конкретне, наочно-образне уявлення про предмет, явище чи подію, які вивчаються, але й доповнити відоме новими даними. Особливо на уроках інформаційних технологій, комп'ютерних систем та мережів, основи роботи на персональному комп'ютері.

Метою застосування відеоматеріалів та інших мультимедійних засобів є ліквідація прогалин у наочності викладання.

Серед величезного різноманіття навчальних мультимедійних систем умовно можна відокремити засоби, які є найбільш ефективними на уроках:

- **комп'ютерні тренажери;**
- **автоматизовані навчальні системи;**
- **навчальні фільми; мультимедіа-презентації;**
- **відеодемонстрації.**

Отже, застосування мультимедійних засобів навчання надає уроку специфічну новизну, яка за своїм змістом і формою викладення має можливість відтворити за короткий час значний за обсягом матеріал, а також подати його в незвичному аспекті, викликати в слухачів нові образи, деталізувати нечітко сформовані уявлення, поглибити здобуті знання.

Методичні джерела пропонують деяку градацію викладачів, що використовують комп'ютер у своїй роботі. При цьому чітко можна виділити п'ять рівнів такого користувача (малюнок 1).

- **Рівень перший - ВИСОКИЙ СТАРТ.** Використання комп'ютера в якості «друкарської машинки з пам'яттю»; більш-менш регулярна підготовка з його допомогою найпростіших дидактичних матеріалів, планів уроків, планування тощо; створення списків і картотек, шаблонних форм; формування адекватного відношення до робіт слухачів, створених у комп'ютерному вигляді; елементарна систематизація документів у домашньому комп'ютері.

- **Рівень другий - ВІДКРИТТЯ МОЖЛИВОСТЕЙ.** Досягнення даного рівня нерозривно пов'язане з виходом в Інтернет. Можливе виділення проміжного етапу - знайомство з тематичним навчальним програмним забезпеченням. Використання комп'ютера на уроках і в позаурочній діяльності створює педагогу славу людини передової й прогресивної. Слухачі з більшою повагою відносяться до викладачів, які володіють комп'ютером,

зростає авторитет такого викладача і в очах колег. Саме на цьому етапі викладач починає залучати своїх слухачів до участі в дистанційних олімпіадах і конкурсах.

мал. 1 - Градація викладачів, які використовують комп'ютер у своїй роботі

- **Рівень третій - НА ШЛЯХУ ДО ТВОРЧОСТІ.** Викладач починає опановувати технології «творіння»: йому стають доступними основні елементи програм MS Power Point, MS FrontPage, MS Publisher. У руки педагога потрапляють інструменти, використовуючи анімаційні можливості яких, він істотно може підсилити ефективність свого заняття. До застосування цих програм на уроці викладач уже починає виступати авторитетним консультантом у внутрішньо-навчальних проектах. Для третього рівня характерні також спроби створення електронної бібліотеки викладача й проектів з написанням декількома педагогами загального навчального посібника.

- **Рівень четвертий - ПЕРШІ УРОКИ.** Поступово нові інформаційні технології починають з'являтися і на «його величності» уроці. Важливо, що для викладача вже чи навряд можливий рух у зворотну сторону. Навпаки, виникає проблема систематизації створюваного матеріалу вже на якісно новому рівні.

- **Рівень п'ятий - ПОШУКИ СИСТЕМИ.** Для педагога стає професійно необхідним навчитися сполучати власний викладацький стиль із тими технічними можливостями, які надають йому нові інформаційні технології.

Тема програми: Право – соціальна цінність, складова частина загальнолюдської культури. Конституційні основи України.

Тема уроку: Держава.

Мета уроку: ознайомити слухачів з метою, завданнями та значенням курсу «Основи правових знань», сформулювати в слухачів поняття про державу, та розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову; формувати в слухачів навички та вміння працювати з підручником, у парах, виконувати творчі завдання; виховувати в слухачів інтерес до здобуття знань, правову культуру.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Види роботи: розповідь, бесіда, робота в зошитах, робота з підручником.

КМЗ: підручник, конспект, схема «форми державного правління», схема «форми державного устрою», схема « форми державного режиму».

Терміни і поняття: держава, функції держави, ознаки держави, форма державного правління, устрою та режиму.

Структура уроку:

I. Організаційний момент.

II. Вивчення нового матеріалу.

III. Узагальнення та систематизація знань.

IV. Підсумки уроку.

V. Домашнє завдання.

Хід уроку.

I. Організаційний момент.

1. Присутність слухачів.
2. Готовність слухачів до уроку.
3. Повідомлення теми заняття.

II. Вивчення нового матеріалу.

План заняття:

1. *Поняття «держави» та її ознаки.*
2. *Функції держави.*
3. *Основні форми здійснення функцій держави: законодавча, виконавча, судова.*
4. *Класифікація за формами: правління, устрою, державного режиму.*

1. Розпочинаючи пояснення теми, викладач ставить слухачам такі **запитання:**

1. Чи доводилося вам, вашим друзям чи знайомим потрапляти в ситуації, коли необхідно було знати закони нашої держави?
2. Опишіть такі ситуації.
3. Чи зверталися ви чи ваші батьки за допомогою до правоохоронних органів?

Розповідь викладача

Держава - це особлива організація політичної влади в соціально неоднорідному суспільстві, за допомогою якої забезпечується його цілісність і безпека, здійснюється керівництво суспільством в інтересах домінуючої його частини, а також управління загальносуспільними відносинами. Атрибутом кожної держави є примус.

Сутність держави характеризує такі основні ознаки:

- наявність населення;
- всеохоплюючий характер – об'єднує в одне ціле всіх членів суспільства, захищає та забезпечує загальносуспільні інтереси;
- наявність території – вона об'єднує членів суспільства на певній території, обмеженій кордонами;
- єдність – об'єднує всіх членів суспільства;
- офіційний характер – виступає від імені всього суспільства, репрезентує його як певну цінність;
- державний суверенітет – верховенство державної влади всередині країни та її самостійність;
- структурованість – складається з окремих ланок, (державних організацій), які пов'язані між собою;
- наявність загальнообов'язкових правил поведінки;
- націленість держави на забезпечення солідарних інтересів людей;
- володіння монополією на легальній, тобто законній, примус.

Держава складається з менших організацій, яких поєднує те, що всі вони здійснюють функції держави. Система всіх державних називається механізмом держави. До нього входять з групи **держ-них інститутів:**

- **державні органи** - які здійснюють управління суспільством (органи законодавчої, виконавчої, судової влади)
- **державні підприємства** – держ-ні інституції, які здійснюють функції держ-ви у сфері виробничої дія-ті

- **державні установи** – здійснюють функції у сфері діяльності (освіта, культура, наука, спорт).

2. Напрями діяльності дер-ви ,називаються **функціями держави**. Розрізняють внутрішні (всередині) та зовнішні (міжнародні) функції держави.

Внутрішні функції:

- сприяння розвитку економіки;
- підтримання безпеки довкілля;
- соціальний захист людей, які цього потребують (інваліди ,пенсіонери);
- створення системи охорони здоров'я;
- підтримання системи освіти;
- сприяння науково – технічного прогресу;
- забезпечення правопорядку, захист прав і свобод людини.

Зовнішні функції:

- підтримання зовнішньо пол. відносин з іншими державами та міжнародними організаціями;
- торгівля з іншими державами;
- гарантування національної Безпеки країни;
- культурний обмін з іншими державами.

3. Далі викладач пропонує слухачам роботу з підручником, с. 5. **Застосовуючи метод “Коло ідей”**, викладач пропонує слухачам поміркувати:

1. Чи потрібно, на вашу думку, знати закони в ситуаціях, зафіксованих на фотографіях, вміщених на с. 5 підручника.

Заслухавши відповіді на попереднє запитання і розгляд поданої ситуації, викладач доповнює відповіді слухачів.

Держава виконує різні функції , а державна влада складається з 3 гілок – законодавчої, виконавчої та судової, які тісно взаємодіють між собою в демократичному суспільстві. **Законодавча влада**, яку уособлює парламент, встановлює найважливіші правила поведінки, формуючи їх в законах. **Виконавчу владу** уособлює уряд, міністерства та відомства, органи виконавчої влади на місцях. Здійснення державної політики у різних сферах суспільного життя. **Судова влада** в державі це суди, які здійснюють правосуддя, застосовуючи закони, розв'язуючи правові суперечки, що виникають у суспільстві між громадянами.

4. Зрозуміло, що не всі дер-ви однакові за внутрішньою будовою, вони різняться між собою порядком організацій та взаємодії вищих органів державної влади. Цей порядок називають **формою державного правління**.

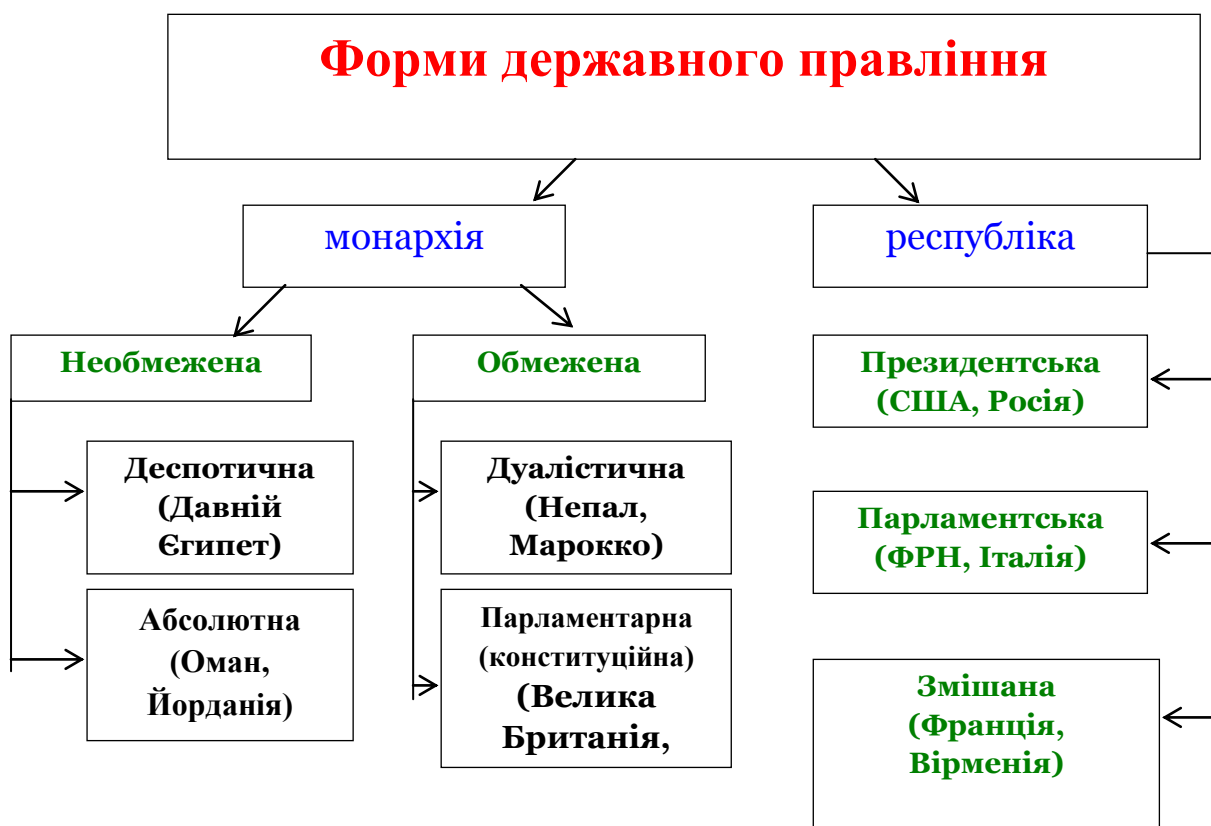
Існує 2 основні форми державного правління: **монархія** – главою держави джерелом державної влади і носієм державної незалежності є монарх, влада якого передається у спадщину; **республіка** – форма державного правління, за

якої всі вищі державні органи, і глава держави обираються населенням(схема№1).

Монархія поділяється на необмежену монархію – влада монарха ніким і нічим не підзвітний. Є абсолютна небом. – монарх – втілення символу держави, і деспотична Рос. Імперія (вхід Укр.)(влада монарха або змінюється, сакралізується) – (фараон, цар, султан).

Робота в зошитах:

Слухачі з допомогою викладача будують схеми в себе з зошитах, а викладач на дошці.

Обмежена монархія – влада монарха обмежена повноваженнями певних державних органів. Дуалістична обмежена. Монарх наділений статусом глави держави і глави виконавчої влади, а законодавча – парламент. Парламентарна обмеж – монарх – глави держави і має певні представницькі повноваження, виконавча – урядові, законодавча – парламенті.

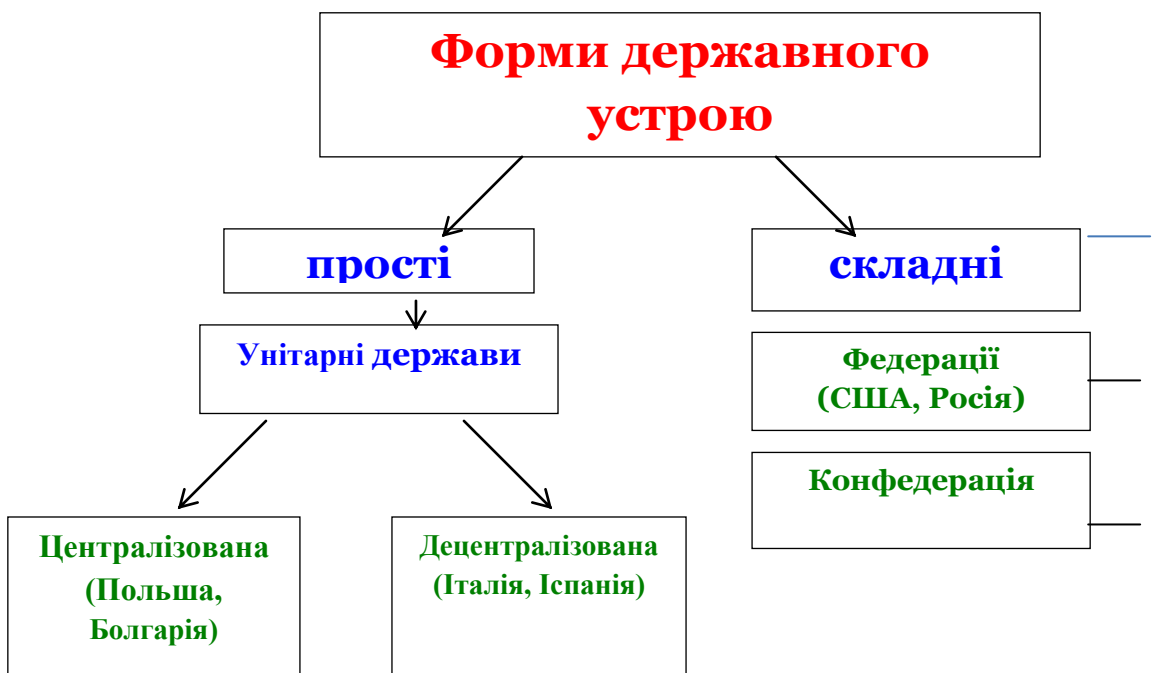
Є 3 типи республік:

- президентська – глава держави і виконавчої влади є президент; обирається народом.
- парламентська – главою є президент, але обирається парламентом, він домінує в системі органів державної влади.

- **змішана** (напівпрезидентська, президентська. парламент, парламент – президентська)

Щоб країною було легше управляти її територія поділяється на певні частини (області, землі, штати). Залежно від цього країну може мати різні **форми державного устрою**.

Відомі такі основні форми державного устрою **унітарні** – держави, всі чи більшість адміністративні одиниць, не мають ознак незалежності. Бувають **централізовані** (в кожній адміністративно – територіальні одиниці існує вертикальна система призначених із центру чиновників , та **децентралізовану** (є лише виборні місцеві органи і немає призначуваних органів управління з гори) (**схема 2**)

федеративний - до складу яких входять державні утворення, що володіють певним суверенітетом і правом виходу зі складу федерації;

конфедеративні – союз держав, об'єднані для досягнення певних спільних цілей. Може бути 1 чи кілька державних органів.

Унітарні держави – це прості форми державного устрою, федерація і конфедерація – складні.

Держави діляться залежно від того, якими методами у них здійснюється дер-на влада. Virізняють **3 типи державного режиму**:

тотаритарний – всебічний і всеохоплюючий контроль дер-ви суспільством. управління суспільством здійснюється методами насильства (Німеччина)

авторитарний – влада в руках одного чи кількох державних органів. Насильство у процесі управління суспільством.

демократична – велика соціальна цінність особистості діяльність державних органів під контролем народу.

Отже, ми розглянули 3 групи характеристики об'єднується поняттям
форма держави

III. Узагальнення та систематизація знань.

Запитання:

1. Які ви знаєте основні ознаки держави?
2. Поділ влади і класифікація.
3. Порівняйте типи державних режимів.

IV. Підсумок уроку

Отже: на сьогоднішньому занятті ми дізналися що наша держава є:

- незалежна;
- республіка;
- президентська - парламентська ;
- унітарна – централізована;
- демократична держава.

V. Домашнє завдання. Ознайомитись і опрацювати §5 - 9.

Тема програми: Право – соціальна цінність, складова частина загальнолюдської культури. Конституційні основи України.

Тема уроку: Правовідносини. Правосвідомість. Система права.

Мета уроку: дати уявлення про поняття «Правовідносини», «правосвідомість», «система права»; формувати вміння розрізняти ознаки закону, описувати процедуру прийняття законів, розрізняти галузі права; виховувати повагу до дотримання законів.

Тип уроку: комбінований.

Види роботи: урок з елементами ігрових технологій.

КМЗ: підручник, конспект, персональний компютер.

Терміни і поняття: юридичний факт, правоздатність, дієздатність, ділектоздатність, закон, законодавство.

Структура уроку:

I. Організаційний момент.

II. Корекція та відтворення раніше вивченого матеріалу.

III. Вивчення нового матеріалу.

IV. Узагальнення та систематизація знань.

V. Підсумки уроку.

VI. Домашнє завдання.

Хід уроку.

I. Організаційний момент.

1. Присутність слухачів.
2. Готовність слухачів до уроку.
3. Повідомлення теми заняття. Повідомлення мети заняття.

II. Корекція та відтворення раніше вивченого матеріалу.

Фронтальне опитування.

1. Що таке право?

1. Що таке норма права? Як ви можете довести правильність своєї відповіді.

2. *Наведіть приклади правових норм, класифікуйте їх за видами.*
3. *Охарактеризуйте правові відносини та наведіть приклади правових ситуацій.*

Дидактична гра «Вгадай галузь».

Клас розділяється на групи. Кожна група наводить приклад правовідносин. Завдання інших груп відгадати, до якої галузі вони належать.

III. Вивчення нового матеріалу.

План заняття:

1.Правова система.

2.Правовідносини: поняття та структура. Правосвідомість.

3.Система права. Галузі права, правові інститути та правові норми.

4.Право і закон.

1. *Розповідь викладача.*

Правова система – суспільні явища, що характеризуються спільними правовими властивостями, мають спільне правове походження і значення. Вона включає такі елементи:

- норми права;
- процес створення, реалізацій та охорони права;
- процес впливу права на сусідні відносини;
- ставлення до права з боку суспільства, соціальних груп;
- зв'язки, що поєднують ці елементи.

2. *Робота з правознавчим словником.* Слухачі записують з допомогою викладача правові терміни в словники.

Правовідносини – суспільні відносини, врегульовані нормами права.

Структуру правовідносин становлять:

а) суб'єкти правовідносин

б) їх об'єкти

с) зміст правовідносин

а) Суб'єктами правовідносин є їхні учасники (громадяни, об'єднання, державні органи, організації та держава).

б) Об'єктом правовідносин є матеріальне або не матеріальне благо, заради якого люди вступають у правовідносини.

с) Змістом правовідносин є взаємні суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів правовідносин.

Суб'єктивне право – це міра можливої поведінки суб'єкта, а юридичний обов'язок є мірою належної поведінки. Суб'єкт може відмовитися від прав але не від обов'язків.

Юридичні факти - це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення правовідносин. Суб'єктом права є всі учасники правовідносин, які володіють правосуб'єктивністю, що включає правоздатність, дієздатність і ділектоздатність.

Правоздатність – це здатність мати юридичні права та обов'язки. Виникає з моменту народження і припиняється з її смертю.

Дієздатність – здатність нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення.

Правосвідомість – сукупність правових поглядів людини, що виражає її свідоме ставлення до прав.

Правова ідеологія – система правових поглядів, що відбивають наукове ставлення суспільства та його членів до права.

Правова психологія – система правових поглядів, що відбивають буденне, емоційне ставлення суспільства та його членів до права.

3. **Система права** – єдність усіх юридичних норм певної держава та їх розподіл за галузями та інститутами.

Галузь права – сукупність юридичних норм, що регулюють певну сферу однорідних суспільних відносин.

Відокремлюють такі галузі права:

- ✓ Конституційне;
- ✓ Трудове;
- ✓ Цивільне;
- ✓ Адміністративне;
- ✓ Сімейне;
- ✓ Кримінальне;
- ✓ Земельне;
- ✓ Господарське;
- ✓ Фінансове.

Всі вони можуть бути віднесені до однієї з двох сфер права - приватного або публічного.

Приватне право – регулює сферу індивідуальної ініціативи особи в усіх галузях суспільного життя (цивільне, сімейне, торговельне право).

Публічне право – регулює відносини між державою та особою, а також відносини між державою та органами (конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове).

Кожна галузь права включає в себе менші за обсягом групи правових норм їх називають **правовими інститутами**. Найменшою «Клітиною» системи права є правова норма, її елементами вважають:

Диспозиція – визначає, що повинен, або навпаки не робити адресат норми.

Гіпотеза – встановлює умови, за яких діє правило встановлено в диспозиції.

Санкція – містить вказівки щодо наслідків порушення правила, закріпленого в диспозиції, або умов, визначених у гіпотезі.

4. Евристична бесіда.

1. Згадайте, чим норми права відрізняються від інших правил.
2. Для чого призначені закони?
3. Чому вони посідають важливе місце в нашому житті і в житті держави?

Викладач доповнює відповіді слухачів.

Законодавство – закони України, членні міжнародні договори, постанови ВРУ, укази президента України, депутати й постанови КМУ, прийняті в межах інших повноважень та відповідно до Конституції України і законів України.

Система законодавства – комплекс чинних нормативно-правових актів певної держави. Право і закон співвідносяться між собою, це означає, що норми права набувають зовнішнього вираження головним чином через закон.

Закон – нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найважливіші суспільні відносини, приймається, змінюється та скасовується органами законодавчої влади.

Життя закону забезпечується кількома способами:

1. дотримання;
2. виконання;
3. здійснення;
4. застосування.

Конституція є основним законом держави. Слідом за конституцією ідуть закони. Всі інші нормативно-правові акти крім конституції і законів називаються **підзаконними актами**.

Систематизація законодавства – це спеціальний вид державної діяльності, щодо впорядкування чинних нормативно-правових актів.

Дві форми систематизації:

Інкорпорація – об'єднання кількох нормативних актів в одному збірнику без змін змісту їх норм.

Кодифікація – докорінне перероблення, узгодження нормативних актів, що супроводжується змінами їх змісту, та об'єднання їх змісту, та об'єднання їх в один нормативно-правовий акт (кодекси, деякі положення і статuti).

Завдання.

За допомогою інтернету знайти сайти, на яких розміщено правові документи. Ознайомитися з одним з них, скласти анотацію.

IV. Узагальнення та систематизація знань.

Бесіда на закріплення матеріалу.

1. Що таке правовідносини? Яку вони мають структуру?
2. Яку роль відіграють галузі права?
3. Яким вимогам повинні відповідати закони та підзаконні акти?

V. Підсумки уроку.

VI. Домашнє завдання. Ознайомитись і опрацювати §16 - 24.

Тема програми: Цивільне та господарське право та відповідальність за них.

Тема уроку: Тематичне оцінювання за темою. « Цивільне та господарське право та відповідальність за них»

Мета уроку : узагальнити та проконтролювати знання з теми, перевірити сформованість вмінь пояснити та розтлумачити поняття по даній темі, описувати та оцінювати окремі правові положення та явища; перевірити, наскільки сформована свідома повага до права та закону.

Тип уроку: урок контролю та узагальнення знань.

Види роботи: тестові завдання.

КМЗ: підручник, конспект, картки - завдання.

Структура уроку:

I. Організаційний момент.

II. Етап контролю і корекції знань умінь і навичок.

III. Підсумок уроку.

VI. Домашнє завдання.

Хід уроку.

I. Організаційний момент.

- 1.Перевірка присутніх.
- 2.Готовність слухачів до заняття.
3. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Етап контролю і корекції знань умінь і навичок.

Слухачам роздаються картки — завдання, які вони повинні виконати протягом 30 хвилин. Картки складаються з 2 варіантів, кожен варіант — з 3 рівнів.

I варіант

I рівень (за кожну правильну відповідь 0,5 балів).

1. Врегульовані нормами права цивільно - майнові та не майнові — це.....

- а. цивільна правоздатність б. цивільно - правові відносини
в. цивільна дієздатність

2. Громадянин, який придбає, використовує або бажає придбати річ чи щось інше – це.....

- а. орендар б. споживач в. продавець

3. Делікт – це.....

а. діяння, яке порушує норми права (проступок, невиконання взятого на себе обов'язку)

б. певне психічне ставлення правопорушника до діяння, яке він вчинив

4. Джерело підвищеної небезпеки – це.....

а. передбачена законом чи договором відмова держави, від застосування до особи відповідних санкцій

б. діяння пов'язане з використанням, зберіганням чи утриманням різного роду речей

II рівень (за кожен правильну відповідь 1 бал)

5. Часткова дієздатність настає по досягненню:

- а. 14 років б. 15 років в. 16 років г. 17 років

6. Охарактеризуйте поняття « успадкування майна за заповітом».

7. Нотаріальний захист – це.....

8. Підприємство – це

9. Визначте умови набуття повної дієздатності.

III рівень (за кожен правильну відповідь 1,5 балів)

10. Перелічіть організаційно – правові форми господарських об'єктів

11. Обґрунтуйте і наведіть приклад договору позики

12. Розв'яжіть правову задачу

14- річний А. у присутності свідків позичив 20 гривень 15-річному однокласнику Н. Згодом Н. відмовився сплачувати борг, мотивуючи це

відсутністю розписки. Як законним шляхом А. може повернути позичені гроші? Відповідь обґрунтуйте.

II варіант

I рівень (за кожну правильну відповідь 0,5 балів)

1. Організація, яка створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю – це.....

- а. підприємство б. фізична особа в. юридична особа

2. Майно, що залишилося після смерті – це

- а. інтелектуальна власність б. авторське право в. спадщина

3. Цивільно – правова відповідальність – це

а. встановлені кримінальним правом негативні наслідки, чи не виконання своїх обов'язків

б. встановлені цивільним правом негативні наслідки, невиконання собою своїх цивільно – правових обов'язків

4. Казус – це.....

а. діяння, яке не порушує норми права

б. подія, яка негативно позначається на виконанні сторонами своїх обов'язків

II рівень (за кожну правильну відповідь 1 бал)

5. В Україні встановлено шлюбний вік для чоловіків та жінок.

- а. 17 років б. 18 років в. 16- 17 років г. 17 – 18 років

6. Охарактеризуйте поняття « успадкування майна за законом».

7. Адміністративний захист – це.....

8. Підприємство – це.....

9. Визначте умови набуття не повної дієздатності.

III рівень (за кожну правильну відповідь 1,5 балів)

10. Класифікація суб'єктів господарської діяльності.

11. Обґрунтуйте і наведіть приклад договору дарування.

12.Розв'яжіть правову задачу

Громадянин Н., керуючи автомобілем за довіреністю, спричинив дорожньо-транспортну пригоду і пошкодив інший автомобіль. Хто має відшкодувати збитки? Відповідь обґрунтуйте.

III. Підсумок уроку.

Після завершення письмової роботи переходимо до усної роботи, яку пропонуємо провести аналогічно попереднім тематичним оцінюванням.

VI. Домашнє завдання.

Повторити вивчений матеріал, особливу увагу звернути на визначення ключових понять.

Висновки

У процесі навчання, в результаті якого в слухачів формується система знань, умінь і навичок, одночасно формуються пізнавальні здібності та мислення, які можуть бути ефективними тільки при умові їх пізнавальної самостійності, яка керується і спрямовується викладачами.

Тому одним із шляхів ***удосконалення уроків теоретичного навчання є формування в слухачів пізнавальної активності.***

Умовою високого рівня пізнавальної активності є глибоке розуміння навчального матеріалу, свідоме виконання дій, високий рівень самостійності, усвідомлення необхідності вивчення навчального матеріалу, виконання завдань високої складності.

Способами підвищення пізнавальної активності слухачів в процес теоретичного навчання можуть бути:

- ситуації пізнавальних проблем перед вивченням нового матеріалу;
- ув'язання навчального матеріалу з життям і досвідом слухачів;
- проблемне викладання нового навчального матеріалу;
- проведення евристичних бесід;
- створення для слухачів умов, в яких їм необхідно самостійно набувати знання;
- стимулювання і розвиток творчих інтересів і здібностей слухачів;
- широке застосування питань продуктивного характеру;
- використання елементів програмованого навчання;
- комплексне використання різноманітних форм і методів з врахуванням цілей і змісту навчання.

Основними шляхами удосконалення уроків теоретичного навчання є посилення організаційної чіткості уроку, підвищення пізнавальної активності і самостійності слухачів, формування у них мотивів навчання і мотивація навчальної діяльності, здійснення між- і внутріпредметних зв'язків, удосконалення технології та структури уроків. Навчання слухачів прогнозуванню таких операцій дозволяє розкрити наукові аспекти таких ситуацій і конкретизувати загальнотехнічні і професійні знання. Це, в свою чергу, сприяє формуванню інтересу до вивчення всіх навчальних дисциплін.

Отже, в своїй роботі я намагалась проаналізувати типи та види уроків теоретичного навчання, вимоги до сучасного уроку, теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити модель спільної роботи викладачів і слухачів з планування, організації та проведення уроків теоретичного навчання використанням методів активного навчання та інформаційно – комунікаційних технологій.

- ***Йти вперед – означає втратити душевний спокій
Залишатися на місці – означає втратити себе.
У найвищому сенсі рух вперед означає пізнання.***

Використана література

1. Гришина Т.В. Освітня технологія як професійний пріоритет учителя. – Х.: вид.група “Основа”, 2003.
2. Десятченко Н. Моделі сучасних уроків // Завуч, - 2002 - №35
3. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упорядники: Андрєєва В.М., Григораці В.В. – Х.: Вид. група “Основа”, 2006
4. Професійно-технічна освіта: інноваційний досвід, перспективи: наук.-метод. Зб. / Упорядники Н.І.Бугай, - Вид.5. – Запоріжжя: ПП “ААТандем”, 2008.
5. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання – Х.: Вид.група “Основа”, 2005
6. Сиротенко Г.О. Сучасний урок інтерактивні технології навчання. – Х.: Видав.гр.. “Основа”, 2003.
7. Сиротенко Г.О. Шляхи оновлення освіти. Науково-методичний аспект: Інформаційно-методичний збірник. – Х.: Видав.гр.. “Основа”, 2003.